هەشتەم: ئاسایشی نەتەوەیی لە پاش جەنگی سارد و قوتابخانە نوێیە ئاسایشییەکان

پاش کۆتایی جەنگی سارد، ئایدیای بڵاو و قبووڵکراو بریتیی بوو لە دروستبوونی گۆڕان و گۆڕانکاریکردن لە چەمك و بوارەکانی ئاسایشدا. هەروەها لە ڕوانگەیەکی تر‌ەوە پەرەپێدان و گەشەسەندنی چەمکی "ئاسایش" بوو کە بەشێواز و فۆرمی جۆراوجۆر دەرکەوتووە. بۆ نموونە فرەرەهەند بوونی چەمکی ئاسایش لە ئاسایشی نەتەوەکان بۆ ئاسایشی تاك و گروپ و کۆمپانیاکان، بەرفراوانبوونی چەمکی ئاسایشی دەوڵەتان بۆ ئاسایشی سیستەمی نێودەوڵەتی و لە ڕاستیدا بۆژینگەی سەروو نەتەوەیی هاتنە ئاراوە. خستنەڕووی چەمکگەلێك وەکو ئاسایشی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵگەیی، ژینگەیی و مرۆیی شان بەشانی ئاسایشی لەشکری، لە کۆتایشدا پەرەسەندنی بەرپرسیارییەتی سیاسی بۆ دەستەبەرکردنی ئاسایش کە بێجگە لە دەوڵەتان، دامەزراوە نێودەوڵەتییەکانیش بەرپرسیارەتییان کەوتە ئەستۆ. ئەم گۆڕانکاریانەش بوونە هۆی دروستبوونی چەندین قوتابخانە و تیۆریی نوێی ئاسایشی.(Rothschild, 1995; 55).

"ڕۆبێرت ماندل" پێیوایە کە هەرچەندە چەمکی ئاسایشی نەتەوەیی لەپاش جەنگی سارددا وێکچوونی لەگەڵ پێش خۆی هەیە، بەڵام لە چوارپرس و بابەتدا جیاوازە(ماندل، ١٩٩٨: ١٧):

١- گرنگی زیاتری ئەکتەرە سیاسییە سەروو نەتەوەیی وژێر نەتەوەییەکان.
٢- بڵاوبوونەوەی تۆڕێکی ئاڵۆزی وابەستەبوونی دوولایەنە(Mutual dependence) و تەنانەت چەند لایەنەی ئابووری و بڵاوبوونەوەی سەرمایەداری و دیموکراتی.
٣- بەرزبوونەوەی گوشارەکان لەسەرژینگەی سروشتی و سەرچاوەکانی سروشتی دەوڵەتانی هەژار و دواکەتوو.
٤- بڵاوبوونەوەی تەکنەلۆژیای پێشکەوتووی لەشکری لە نێوان دەوڵەتاندا.

١- پۆست پۆزێتیڤیزم: پۆست پۆزێتیڤیزم و ئاسایش

پۆست-پۆزەتیڤیزم ڕوانگەیەکی ڕەخنەگرانەیە لە دژی گریمانەکانی پۆزەتیڤیزم. پۆست-پۆزەتیڤیزم مشت و مڕی ئەوە دەکات ناکرێت ئۆبجێکت (object) لە سۆبژە (subject)، بەها لە فاکت جیابکرێنەوە. پۆست-پۆزەتیڤیزم پێیوایە تیۆریزان ناتوانێت بە شێوەیەکی هاوسەنگ و بێلایەن جیهان بخوێنێتەوە دوور لە کاریگەری ئەو ژینگەیەی تیایدا ئەو کارە دەکات. ڕەخنەیەکی دیکەی پۆست-پۆزەتیڤیستەکان ئەوەیە کە توێژینەوەی پۆزەتیڤیستی ڕێگە بە گۆڕانکاری ڕیشەیی نادات، بەڵکوو مەندە static. بەوشێوەیە تیۆرەکەی دەکەوێتە ژێر کاریگەی ئەو بەهایانەی تیۆریزان هەڵیگرتوون (value-laden) (دیڤیتاک، ٢٠٠٥: ١٣٩؛ جاکسۆن و سۆرنسن، ٢٠١٣: ٢٣٢-٢٣٣). تیۆر، لە ڕوانگەی

پۆست-پۆزەتیڤیزم بەشێکە لە دروستکردنی واقیع وەکو بوارێکی پراکتیکی. لەهەمووی دیارتر، پۆست-پۆزەتیڤیزم رەتی هەردەرەنجامێکی بابەتەکی دەکاتەوە. بیرکردنەوەی ئێمە دەربارەی ئەوەی جیهان چۆنە، رۆڵێکی گەورەی دەبێت لە بڕیاردانی ئەوەی چی شتێک دەبێت راستەقینە بێت.

بەشێوەیەکی گشتی، پۆست پۆزێتیڤیستەکان بڕوایان وایە کە جیهانی راستەقینە تەنیا دروستکراو و پێکهاتەیەکی ڕووتی کۆمەڵایەتییە کە تیایدا تاکەکان دەتوانن بە ئاگاییەوە مانای زەینی بە کردەوەکانیان بدەن وپێگە ودۆخی خۆیان وئەوانەیترڕاڤە بکەن. تاکەکان تەنیا بکەرێکی ناچالاك وپاسیف نین، بەڵکو چالاکانە لە ڕاڤە وهەڵسەنگاندنی کردەوەکانی خۆیان وئەوانەیتردا بەشداری دەکەن(مارش و استوکر، ١٩٩٩: ٢٣٠). بۆ پۆست پۆزێتیڤیستەکان تەنیا مەعریفەیەك کە بوونی هەیە، بە شێوەی کۆمەڵایەتی دروستکراوە، بەم پێیەش واقعییەتی درك پێکراو(Perceived Fact) و واقعییەتی ڕاستەقینە(Real Fact) لەگەڵ یەکتریدا یەکسانن، چونکە بابەتە ئایدیاییەکان(Ideational) لە سەرووی بابەتە(Material) مادییەکانەوەن (عسگری، ١٩٩٩: ٣٨٨).

لە ڕوانگەی پۆست پۆزێتیڤیزم(Post Positivism) یاخود پاش-ئەزموونگەرایی(Post Empiricism) واقعییەتی عەینی بوونی نییە کە بتواندرێت لە ڕێگەی عەقڵانییەت و بەڵگەهێنانەوە بدۆزرێتەوە، بەڵکو واقعییەت زیاتر بەرهەمی مەعریفەی ناسینی جیهانە و ئەم ناسینەش بەشێوەی کۆمەڵایەتی دروست دەکرێت. لە ڕوانگەی پۆست پۆزێتیڤیزم تیۆرییەکان ڕەگەزێکی سەرەکی لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی واقعییەتەن و بەم هۆیەشەوە ڕۆڵێکی سەرەکیان لە تێگەیشتنی ئێمە لە جیهان و دروستبوونی مەعریفەی ئێمە و پێناسەکردنیدا هەیە. بۆیە پێداگری پۆزێتیڤیستەکان لەسەر واقعییەتی عەینی دەبێتە هۆی ئەوەی کە پەیوەندییەکانی هێز و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان کە پێکهاتەکانی خودی و ناخودی(Strucutre of inclusion and ecxclusion) بەرهەم دەهێنن، بە شاراوەیی بمێننەوە. لە کاتێکدا ئەرکی تیۆریسیەنەکان ئەوەیە کە ئەم پێکهاتانە ئاشکرا بکەن(عسگری، ٢٠٠٣: ٣٨٧).

ڕوانگەی پۆست پۆزێتیڤیزم ئاماژەیە بە کۆمەڵە تیۆرییەك لە ڕووی بوونناسی و مەعریفەناسییەوە لە هەمبەر تیۆرییەکانی پۆزێتیڤیستی. بەگشتی لە چوارچێوەی پۆست پۆزێتیڤیزمدا چەندین تیۆر و ڕوانگەی دیکە وەکو: هێرمۆنێتیك(Hermeneutics)، تیۆریی ڕەخنەیی(Critical Theory)، تیۆرییەکانی فمێنیزم(Feminism Theories) و پۆست مۆدێرنیزم(Postmodernism) و ڕیالیزمی زانستی(Scientific Realism) بوونی هەیە(تریف و دیگران، ٢٠٠٤: ١٩٦).

بنەما مەعریفەناسییەکانی پۆست پۆزێتیڤیزم بریتییە لەوەی کە لەڕووی مێژووییەوە هەموو ئەو ئەنجامانەی کە ئێمە هەڵیدەهێنجێنین گرێدراوی هەلومەرجێکی دیاریکراون وابەستەی کات و شوێنی تایبەتن. هەر ڕوانگەیەکیش ڕیشەی لە بەها و نۆرمی تایبەتدا هەیە.(بیرد، ٢٠٠٠: ٢٠٣). پۆست پۆزێتیڤیستەکان حەقیقەت بە ڕێژەیی وناجێگیروکراوە دەزانن، چونکە ناسین دیاردەیەکی زەینییە بۆیە واقعییەت ڕاڤە(تەفسیر) هەڵدەگرێت. بەم پێیە چەمکەکانی گرێدراو بە ئاسایش وەکو هەڕەشە و

مەترسی، ناتەواو و زەمینەتەوەرن(Contextual). جا ڕەنگە بەم هۆیەوە ئاسایش بووەتە چەمكێكی ناجێگیر و ڕێژەیی كە لە هەر كۆمەڵگەیەك و سەردەمێك مانای تایبەتی هەیە. هەربۆیەشە كە ئێمرۆكە دەوڵەتان بەهۆی بەئاسایشیكردنی(Securitization) پرس و بابەتەكان خۆیان بوونەتە سەرچاوەی هەڕەشە و تەنگژەی ئاسایشی(تاجیك، ١٩٩٨: ١١٤).

سەرەتا لە گوتاری پۆست مۆدێرنەكاندا بە شێوەیەكی گشتی، ئاسایش بەپێچەوانەی ڕوانگەی پۆزێتیڤیستەكان كە بابەتێكی مادی و عەینییە و لە ڕوانگەی مۆدێرنیستەكان زەینی و عەینییە، لە ڕوانگەی پۆست پۆزێتیڤیستەكاندا زەینی- زەمەنییە، واتا زەینی-ڕێژەییە. بۆیە پەیوەندی گەوهەری و نەگۆڕ لە نێوان چەمكی ئاسایش و واقعییەتی دەرەكی بوونی نییە. هەروەها چەمكی ئاسایش بەپێی گوتاری زاڵ دەستنیشان دەكرێت كە پەیوەندی بە چەمكی هێزەوە هەیە. لەلایەكی دیكەشەوە لەم ڕوانگەیەدا گرنگی بە پرسەكانی ئاسایشی نوێ وەكو تیرۆریزم، پیسبوونی ژینگە، برسییەتی و هەژاری، مادەی هۆشبەر و نەخۆشییەكان و بڵاوبوونەوەی چەكی ئەتۆمی و كۆكوژ و..هتد، دەدرێت(تاجیك، ٢٠٠٠: ٦٤).

سەرباری ئەوە، دەكرێت بڵێین ئاسایشی پۆست مۆدێرن هەوڵدەدات خودی ئاسایش بە نائاسایشی بكات. واتا ئاسایشی پۆست مۆدێرن تایبەتە بە دووركەوتنەوە لە داسەپاندنی چەمك و جیاوازییەكانی نێوان دۆست/دوژمن و لە بەرامبەریشدا لەسەربنەمای فرەیی و دۆستایەتی و دروستكردنی ئەگەرەكانی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بیروبڕوا، ئایدیا و باوەڕەكان دیكە و ڕێكخستنەوەی ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە(بنكە، ٢٠٠٢: ٢٣٤). پۆست مۆدێرنەكان نموونەی ڕێكخراوی ناتۆ دەهێننەوە كە لە چركەساتێكدا دوژمنانی دوێنێی(بلۆكی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا) وەكو دۆست لەخۆ دەگرێت و جیاوازی دۆست/دوژمن كۆتایی پێدێت. لێرەوە ڕووبەڕووی بیروبڕوا و ئایدیای نوێ دەبێتەوە، بەم پێیەش ئەم ڕێكخراوە ناچار دەبێت ناسنامەی خۆی پێناسە بكاتەوە و بیگونجێنێت لەگەڵ هەلومەرجەكانی ژینگەی نێودەوڵەتی كە خودی "ناتۆ" بەشدارە لە گۆڕانكارییەكان(بنكە، ٢٠٠٢: ٢٣٦).

بونیاتی كۆمەڵایەتی لە پۆست پۆزێتیڤیزمدا پێگەیەكی ناوەندی هەیە. لە ڕوانگەی زانایانی پۆست پۆزێتیڤیزم وەكو: "ژان فرانسوا لیۆتار"(Jean-François Lyotard) و "ژان بۆدێریار" (Jean Baudrillard) دەوڵەت بەرهەمی مۆدێرنیتەیە و مۆدێرنیتەش پێناسەی ئاسایش دەبەستێتەوە بە پێناسەی دەوڵەت. واتا دەوڵەت دیاردە و بەرهەمێكی سیاسییە و دابینكردنی ئامانجەكانی بە جیاكردنەوەی نێوان خود و ئەوەیتر بەستراوەتەوە. ئەم "ئەوەیترەش" بێگانە، دەرەكی، بیانی و دوژمنە كە سنوورەكانی دەوڵەت خۆی دەستنیشان دەكات. لەم ڕوانگەیە ڕێكخستنی سیاسی لە سیستەمی نێودەوڵەتیدا لەسەر بنەمای بڕیارێكی توندوتیژانە بۆ جیاكاری لە نێوان دۆست و دوژمنە كە ئەمەش هەموو كات جێگەی ململانێ و پێكدادانە(تاجیك، ٢٠٠٥: ٧٤).

پۆست مۆدێرنەكان گوتاری مۆدێرنیتە لەبارەی ئاسایش دەخەنە بەرڕەخنەوە. ئەوان بڕوایان وایە كە سەردەمی ئێمە سەردەمی گواستنەوەیە لە بەربەستەكانی مەعریفی، نەریتی و مۆدێرن، پۆست

مۆدێرنەکان لەگەڵ گشتگەرایی، یەکێتی و سەرتاپاگیری دژایەتی دەکەن و لەسەر فرەیی و جیاوازییەکان جەخت دەکەنەوە. ئەوان دەڵێن سەدەی بیستەم ماناکانی وێران کردووە و جیاوازی لەنێوان حەقیقەت و درۆ نارِوونە. بۆ نموونە بۆدێریار لەبارەی جەنگی خەلیجی دووەم لە ساڵی ١٩٩١ دا بڕوای وایە کە هەلومەرجی جەنگ لە هەموو ئاستەکان لە سیاسەتەوە تا بەرەی جەنگ لە ڕێگەی وێناییەوە بە یارمەتی یارییە جەنگییە کۆمپیوتەرییەکان بەرهەم هاتووە(تاجیك، ٢٠٠٥: ٨٠). "بۆدێریار" دەڵێت: "مرۆڤ پێی ناوەتە ناو سەردەمی بێ هەڵوێستی کۆتایی کە تیایدا جەنگ نا-ڕوودداوە، واتە شتێك کە یا ڕووداوەکان یاخود کە ڕووشبدات، گرنگی پێ نادرێت. بە هۆی ئەوەی کە ئێمە ئامرازی دەستنیشانکردنی واقعییەت لە هاوتا دەستکرد و دروستکراوەکانمان لە دەستداوە".(تریف و دیگران، ٢٠٠٤: ٢١١).

لە ڕاونگەی پۆست پۆزێتیڤیستیدا دابەشکردنی ئاسایش و بواری هەڕەشەکانی ناوخۆیی و دەرەکی بەم هۆیانەوە دروست نییە(عسگری، ٢٠٠٣: ٣٩٥):

أ- روانگەی نا-ناوەندی. ب- سرینەوەی ڕوانگەی هاوتابوونی دەوڵەت وەکو ئاسایشی نەتەوەیی. ج- ڕووخانی سنوورە نەتەوەییەکان و بێ مانابوونی هەرێم و سنوور.

لە ڕوانگەی پۆست پۆزێتیڤیستەکانەوە ئاسایش تاکە پێناسە و خوێندنەوەیەکی تاکانە و تایبەتی نییە و چوارچێوەیەکی دیاریکراو و گشتگیر کە دەستنیشانکەری پەیوەندیی زەینی مرۆیی و ئاسایش بێت، بوونی نییە. هەروەها ئەم ڕوانگەیە پێیوایە کە لە ڕێگەی بناغەی هزری و ئامرازی پۆزێتیڤیستی ناکرێت بگەینە گەوهەری ئاسایش، بەڵکو پێویستە ئاسایش لە ڕوانگەی جیهانی و لە سەر هەموو ئاستەکان و سەرچاوەکانی ئاسایش وەکو تاك، ژینگە، کۆمەڵگە و ...هتد، خوێندنەوەی بۆ بکرێت. بۆیە نایەکسانی لە دابەشکردنی هێز و سامان و دۆخی هەبوونی ئاسایش دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە. لەم ڕوانگەیەدا دەوڵەت خۆی وەکو پێکهاتەیەکی کۆمەڵایەتی هۆکار و سەرچاوەی تەنگژە و کێشەیە. دەرهاویشتەی ئەمەش ئەوەیە کە چەمك و مانای ئاسایش وەکو چەمکێکی چەند ڕەهەندی و مۆراڵی سەیر بکرێت.

دەبینین کەوا لە ڕوانگەی پۆست پۆزێتیڤیستەکانەوە زیاتر لەوەی کە دەوڵەتان، تاك و گروپەکان وەکو بابەت و ئامانجی سەرچاوەی ئاسایش سەیر بکرێن، پێویستە لەسەر پرۆسەگەلێك کە تیایدا تاکەکان، کۆمەڵگەکان و هەڕەشە و مەترسییەکان کە وەکو ڕاستییەکی کۆمەڵایەتی دروستکراوەن، پێداگری لەسەر کاریگەریی ئەم پێکهاتانە لەسەر دڵەراوکێیە ئاسایشییەکان بکرێت. لە ڕوانگەی ئەوانەوە هیچ سەرچاوەیەکی ئاسایشی لەسەروو ئەوانیترەوە نییە(عسگری، ٢٠٠٣: ٣٩٦). ئاسایش لەم ڕوانگەیە چەمکێکی کردەییە. بەم واتایە کە سیاسەتە ئاسایشییەکانی هەر تاك یاخود یەکەیەکی سیاسی لەسەر بنەمای ئامانج و مەبەستە، کە سێ ڕەگەزی سەرەکی هەیە(افتخاری، ٢٠٠٢: ١٤):

أ- ڕەگەزی نییەت: مەبەست خواست، ئامانج، هیوا و..هتد.

ب- ڕەگەزی نەریت: واتا ئەخلاق و یاساکان و ڕیسا کۆمەڵایەتییەکان و...هتد.

ت- ڕەگەزی مادیی ڕەفتار: مەبەست گرتنەبەری سیاسەت و ڕێوشوێنێکی تایبەت و پیادەکردنییەتی.

لەم بوارەدا دەبینین کەوا هاوشێوەبوون هەیە لەنێوان نیۆریالیزمی بەرگریکارانە و پۆست پۆزێتیڤیزم، بەتایبەتی کە جەخت دەکەن لەسەر "نییەت و خواست" وەکو ڕەگەزێکی سەرەکی چی لەسەر ئاستی ئاسایشی نەتەوەیی و چی لەسەرئاستی دروست کردنی ڕەفتاری سیاسی بەگشتی. بۆیە بەپێی ڕوانگەی "ئەلسەدیر مەك ئینتایەر"(Alsadire Macintyre) لەبارەی پرسی ئاسایش، پێویستە بۆ تێگەیشتن لە مانای ئاسایش لە پاڵنەرەکانی پێگەی بکەر(ئەکتەر) یاخود جێبەجێکارو دارێژەری سیاسەتی ئاسایشی تێبگەین. بۆیە لە نێوان سیاسەتی ئاسایشی پاراستنی دۆخی هەنووکەیی و سیاسەتی ئاسایشی پاراستنی خود دا جیاوازی هەیە(کین لای و دیگران، ٢٠٠١:٧).

٢- دیاردەی بەجیهانیبوون و پرسەکانی ئاسایشی نەتەوەیی: سەروەری وەک نموونە

تێکئالآوی و پێکەوە گرێدراوبوونی زیاتری جیهان لە پاش ساڵی ١٩٩٠ و بەم پێیەش بەرفراوانبوون و بڵاوبوونەوەی پەیوەندییەکان دەکرێت بە بەجیهانیبوون بیناسێنین. بەجیهانیبون بە چەندین مانا بەکار دێت، بۆنموونە(یزدان فام، ٢٠٠٩: ١٢٠):

١- بە مانای وابەستەتربوونی بەشە جۆراوجۆرەکانی جیهان.

٢- بەرزبوونەوەی وابەستەگی جیهانی.

٣- پرۆسەی ڕۆژئاواییکردن.

٤- یەکسانسازی جیهان وتێکئالآوی هەموو ڕەهەندەکانی ئابووری وپرسە ناوخۆیی وناوچەییەکانی دەوڵەتان بۆئاستی جیهانی.

"پیتر کاتزنشتاین"(Peter J. Katzenstein) لە کتێبی (کەلتووری ئاسایشی نەتەوەیی: پێوەرکان و ناسنامە لە سیاسەتی جیهانی)[1] دا پێیوایە کە مۆدێلی ئاسایشی لەسەربنەمای کەلتووری نەتەوەیی لە پرۆسەی بەجیهانیبووندا تووشی گۆڕانکاری بووە. ئێمە ئیمرۆکە نەك ڕووبەڕووی ئاسایشی نەتەوەیی، بەڵکوو ئاسایشی جیهانین. بەم واتایە کە ئێمە لە ژینگەییەکی ئاسایشیدا کە سێ ئاستی(افتخاری، ٢٠٠٠:٣٥):

١-دامەزراوە فەرمییەکان"ئاسایشی رژێمی ئاسایشی"(Security Regime).

٢-کەلتووری سیاسیی جیهانی.

٣- مۆدێلەکانی نێودەوڵەتی، کە پەیوەندیی دوژمنانە و دۆستانە لە یەکتری جیادەکەنەوە، دەژین.

ئاسایشی نەتەوەیی لە سەردەمی بەجیهانیبوون لە ژێر کاریگەری کەمبوونەوەی ڕۆڵی ڕەگەزە هەرێمییەکانی هێزدایە وسەرەنجی دەوڵەتانی بۆلای ڕەگەزەکانی نوێی هێزکە زیاترلەسەربنەمای ئابووری

1 - See: Peter J. Katzenstein (1996); the culture of national security: Norms & Identity in world politics, Columbia University Press.

و زانیاری و کەلتووری و ناسنامەییە، ڕاکێشاوە. بەم پێیەش بابەت و پرسی ئەولەوەییەتی ئەکتەرەکان جیاواز و فرەن. هەروەها هێزی ڕەق(Hard Power) یاخود لەشکری لە دەستەبەرکردنی ئاسایشی نەتەوەییدا پێگەی ڕابردووی خۆی لەدەستداوە(نای، ٢٠٠٨: ١٤). لەم بوارەش دا دەبینین کەوا دیموکراتی وەکو مۆدێل و سیستەمێکی دەسەڵاتدارییەتی سیاسی ویستراو لە ئاستی جیهانیدا کاریگەری لەسەر ڕەفتار و سیاسەتی ئەکتەرەکان لەڕووی ئاسایشییەوە داناوە. بەم واتایە کە بەکارهێنانی هێزی ڕەق و لەشکری سنووردار بۆتەوە و بەکارهێنانی جۆرەکانی دیکەی هێز(هێزی نەرم) بۆ دەستەبەرکردنی ئاسایش زیاتر پەرەی سەندووە(اوئن، ٢٠٠٦: ١٧٣). بەگشتی سیستەمە دیموکراتییەکان لە بەکارهێنانی هێزی لەشکری لە ئاستی ناوخۆیی هەروەها لەهەمبەر دەوڵەتانی دیموکراتی تر ڕووبەڕووی بەربەست و سنووری زۆرن، تەنانەت دەوڵەتان ناتوان بە سانایی پەنا بۆ هێزی لەشکری بەرن، بۆیە چەمکی ئاسایشی نەرم(Soft security) کە ڕەهەندەکانی دیکەی ئاسایشی نالەشکری دەگرێتەخۆ، هاتۆتە ئاراوە(یزدان فام، ٢٠٠٩: ١٢٣).

بەگشتی سێ ڕوانگە بۆ کاریگەریی بەجیهانیبوون لەسەر پرسی سەروەریی دەوڵەتی مۆدێرن دا هەیە(افتخاری، ٢٠٠٠: ٣٧):

١- گروپی یەکەم لەسەر بەردەوامی سەروەری نەتەوەیی پێداگری دەکەن و بەجیهانیبوون لە چوارچێوەی بنەماکانی سەروەری نەتەوەیی دەزانن. چەندین زانا وەکو کارێت(GEOFFREY GARRETT) و ڕۆبێرت واد(Robert Wade) وگراهام تامپسۆن(Grahame Thompson) پێیان وایە کە بەجیهانیبون بەبێ پاڵپشتی دەوڵەتی نەتەوەیی سەرکەوتوو نابێت.

٢- گروپی دووەم بیرمەندانێك وەکو زۆرن(Michael Zurn) و ئۆهمت(Kenichi Ohmate)، بڕوایان وایە کە سەردەمی سەروەریی دەوڵەت کۆتاییهاتووە و پێیانوایە کە پێویستە سەروەری نەتەوەیی دووبارە پێناسە بکرێتەوە. بەم واتایە کە چیتر سنووری "ئێرە و ئەوێ" بوونی نەماوە.

٣- گروپی سێیەم ئەم دوو ڕوانگەیەی پێشووتر کۆ دەکەنەوە، بڕوایان وایە کە هەرچەندە سەروەریی نەتەوەیی وەکو پێشوو ئەوە توندوتۆڵ نەماوەتەوە، بەڵام بە مانای جێگرەوە بوونی بەجیهانیبوون بۆ سەروەری نییە. بۆیە بڕوایان بە سیستەمی نێونجی بۆ نموونە ناوچەگەرایی و هەرێمایەتی هەیە.

بۆیە بەجیهانیبوون بۆتە هۆی ئەوەی کە دانیل بێل(Daniel Bell) بیرمەند و کۆمەڵناسی ئەمریکی، پێیوایە کە دەوڵەتی نەتەوە لە سەردەمی ئێستادا بۆ چارەسەرکردنی گرفت و کێشەکانی گەورەی ژیانی خۆی زۆر بچووکە و بۆ چارەسەرکردنی پرسە بچووکەکانی ژیان، زۆر گەورەیە.(واتزر، ٢٠٠٠: ١٤٣). شۆڕشی ئەلیکترۆنی و زانیاری و پەیوەندی، دابەشکردنی کاری جیهانی و پرۆسەکانی بەرهەمهێنان، کاروباری ئابووری و بازرگانی و دارایی هەروەها هەستیاری لەهەمبەر پرسەکانی ژینگە و ..هتد، سنوورەکانی دەوڵەتی نەتەوەی کاڵترکردۆتەوە. بۆیە سەروەریی دەوڵەتان لێڵ و ناڕوون بۆتەوە، سەرباری

ئەوەش دەسەڵاتدارییەتی حکومەت کەم کاریگەرتر و پرسی ناسنامەکانی ناجێگیر بووە، تەنانەت وەفاداریی هاوڵاتیان بۆ ناسنامەی فەرمی دەوڵەتان کاڵتربۆتەوە(قوام، ٢٠٠٤: ٢٢٠).